

ОСОБЛИВЛОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНІВ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Роль соціального інтелекту (далі – СІ) в діяльності представників комунікативних професій безумовно висока, і вона постійно зростає в сучасних соціально-економічних умовах. СІ – глобальна здібність до адекватного розуміння власної поведінки та поведінки оточуючих. Ця здібність необхідна для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації. СІ реалізує пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням людини як партнера по спілкуванню та діяльності. Рівень розвитку СІ практичного психолога багато в чому визначає особливості його взаємодії в групі та ступінь ефективності надання професійної допомоги. Особистісні ж якості фахівця виступають найважливішим фактором оптимізації його професійної діяльності (М.Амінов, О.Бодальов, О.Власова, В.Куніцина, О.Михайлова (Альошина), В.Панок, О.Саннікова). Зважаючи на цю позицію, доцільно розглянути питання про вивчення зв'язку СІ з особистісними рисами фахівця, що дозволить виявити значення СІ в професійній діяльності та особистісному розвитку психолога.

СІ як психологічна характеристика особистості являє собою провідну складову професійно-важливих якостей (далі – ПВЯ) психолога. У сучасній науці психологічні вимоги до особи фахівця зазначеної сфери широко представлені у вигляді списків та моделей ПВЯ [1; 2; 5; 10]. Водночас місце СІ в системі ПВЯ спеціаліста з комунікативних професій чітко не визначене.

Актуальність проблеми, наявність практичного запиту, недостатній рівень її наукової розробленості визначили вибір теми, предмету та мети дослідження.

Метою дослідження виступає вивчення особливостей СІ та особистісних характеристик практичних психологів. Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні *задачі*:

1. Розробити дослідницьку програму, підібрати й випробувати психодіагностичний інструментарій для вивчення СІ та особистісних характеристик практичних психологів (далі – психологів).

2. Виявити особливості СІ та особистісних рис у психологів. Визначити психологічні особливості психологів з різним рівнем розвитку СІ.

3. Виявити й описати взаємозв'язок СІ та його складових з індивідуально-психологічними особливостями психологів.

Об'єкт дослідження – СІ та особистісні характеристики психологів.

Предмет дослідження – взаємозв'язок особистісних особливостей практичних психологів з різними рівнями розвитку СІ.

Гіпотеза – існують значущі відмінності в особистісних особливостях практичних психологів з різним рівнем розвитку СІ.

Методи та методика дослідження. Загальні підходи до дослідження та критерії для аналізу визначались відповідно до завдань соціально-психологічного дослідження (В.Балін, Л.Карамушка, О.Киричук, С.Максименко, М.Обозов). Батарей тестів, спрямована на вивчення СІ, в нашій роботі являє собою комплекс з шести методик, які дозволяють врахувати біля 50 індивідуально-психологічних вимірів, покликаних полегшити розуміння змісту СІ й особливостей його взаємозв'язку з особистісними характеристиками психологів (Таблиця 1).

Таблиця 1

Психодіагностичне забезпечення вивчення підструктур особистості практичного психолога

Назва підструктури особистості	Методика, що використовувалася для діагностики
Професійно-діяльнісна (конативна)	“Методика дослідження СІ” Дж.Гілфорда та М.Саллівена (адаптація О.С.Михайлової (Альшиної))
Опрацювання та осмислення інформації (когнітивна)	Опитувальник “Індивідуальні стилі мислення” (О.Алексєєв, Л.Громова)
Регулятивна (емоційна)	“Модифікований тест кольорових виборів” (Л.Собчик) “Індивідуально-типологічний опитувальник” (Л.Собчик)
Спрямованість особистості	“Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога” (Т.Данилова)
Комунікативна	Опитувальник “Шістнадцять особистісних факторів”(16 FPQ-187-A)

Етапи дослідження та характеристика вибірки. Для перевірки висунутих гіпотез автором було організоване та проведене комплексне емпіричне дослідження, яке здійснювалось протягом 2006-2008 рр.

Група практичних психологів, які працюють в різних установах, була протестована за допомогою батареї психодіагностичних методик, наведених вище. Аналіз матеріалу, отриманого в комплексному дослідженні, відбувався в два етапи.

На першому етапі аналізувалися дані комплексного дослідження вибірки психологів. Його метою було отримання картини психологічних особливостей досліджуваних відповідно до рівня сформованості у них СІ. Задачами етапу виступали: по-перше, розбивка всього масиву досліджуваних на однорідні групи, причому групування враховувало ступінь схожості, близькості їхніх індивідуально-психологічних ознак в просторі особистості. По-друге, отримання загальних описів груп практичних психологів з високим, середнім та низьким СІ, причому з урахуванням експліційованих, притаманних їм індивідуально-психологічних властивостей.

Підставою для здійснення типологічного аналізу на цьому етапі послужив параметр СІ. СІ в нашій роботі розглядається як стійка здібність розуміти себе та інших людей, їх взаємини й прогнозувати міжособистісні події на основі індивідуальних розумових процесів, афективного реагування, а також соціального досвіду. Оскільки показник СІ є провідним критерієм аналізу, то ми вважаємо за доцільне коротко охарактеризувати рівні його сформованості (Дж.Гілфорд, О.Михайлова (Альошина)) [3; 7].

Високий рівень розвитку СІ полягає в розвиненій здатності передбачати наслідки поведінки учасників міжособистісної взаємодії в певних ситуаціях, логічно узагальнювати події та факти в процесі спостереження за невербальними реакціями інших; розуміти сказане партнерами за умови зміни контексту подій; пізнавати систему поведінки (логіку ситуацій, враховуючи їх динаміку).

Низький рівень розвитку СІ передбачає труднощі у розумінні й прогнозуванні поведінки людини, нерозвинену здатність декодувати невербальну експресію; неточність в розрізненні смислів, однакових вербальних повідомлень в різних контекстах; невміння аналізувати ситуацію міжособистісної взаємодії.

Середній рівень розвитку СІ свідчить про наявність у досліджуваних окремих неточностей, пов'язаних з декодуванням вербальних чи невербальних реакцій, логікою розмірковування над ними або з неухважністю.

Математична обробка отриманих даних на цьому етапі відбувалася за допомогою кореляційного (визначалась тіснота зв'язків двох рядів показників, отриманих на одній вибірці) та факторного аналізу (вивчались зв'язки між ознаками та виявлялись інтегральні показники – фактори). З'ясування відмінностей у рівні сформованості СІ та картині індивідуально-психологічних особливостей в групі практичних психологів відбувалось шляхом застосування t-критерію Ст'юдента (підрахунок статистично значущих відмінностей).

На другому етапі відбувався порівняльний аналіз контрастних груп (психологи з високим, середнім, низьким рівнем СІ) з метою вибору найбільш інформативних показників, які визначатимуть відмінні індивідуально-особистісні характеристики. Шляхом обробки отриманих результатів за допомогою процедури факторного аналізу, проведеного з метою відбору найбільш інформативних ознак, ми звузили факторний простір з 50 індивідуально-психологічних показників, які аналізувалися на першому етапі дослідження, до 15, що отримали найбільше кореляційне та факторне навантаження.

Для участі в констатуючому експерименті відповідно до основних задач та гіпотез роботи була сформована *вибірка*, яка складалася із 100 практичних психологів: 10 чоловіків (10%) та 90 жінок (90%), середній вік досліджуваних склав 32,29 років (від 23 до 59 років). Базами дослідження виступали: дошкільні навчальні заклади (м. Чернігів), загальноосвітні школи

I-III ступенів (м. Чернігів), психолого-педагогічний факультет ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка (кафедри загальної та вікової психології; соціальної та практичної психології; екологічної психології та психічного здоров'я; соціальної педагогіки), Обласний центр практичної психології та соціальної роботи (м. Чернігів), державний вищий навчальний заклад “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” (м. Переяслав-Хмельницький). Ця частина вибірки характеризується незбалансованістю в статевому плані (з об'єктивних причин), гетерогенністю (група психологів складалася з осіб, які мають різний рівень професійної підготовки: базова психологічна освіта, друга вища, педагогічна, та стаж роботи практичним психологом). Зважаючи на існуючий в сучасній науці поділ фахівців з психології за двома основними типами професіоналізації: теоретики (дослідницька робота) та практики (Н.Амінов, О.Власова, В.Лабунська, М.Молоканов, А.Реан та ін.), ми висували особливі вимоги до психологів-викладачів вищої школи, оскільки в своїй діяльності вони поєднують функції обох напрямків. Тому до участі у констатуючому експерименті залучалися лише ті особи, які мали досвід роботи практичним психологом або поєднують роботу у вищому навчальному закладі з наданням постійних професійних послуг в інших установах та закладах. Крім того, переважна більшість вузівських психологів мала викладати курси прикладного спрямування (наприклад, “Психодіагностика і корекція”, “Практикум із загальної психології”, “Практикум з психології особистості”, “Основи психологічної корекції”, “Психологічне консультування” та ін.).

Причиною активізації нашої уваги до групи практичних психологів послужили наступні причини:

- 1) саме в дорослому віці суб'єкт досягає громадянської, особистісної, професійної та соціальної зрілості (відповідальності), формується його професійна індивідуалізація в межах обраного виду діяльності;

- 2) наразі відбувається певна стабілізація соціально-інтелектуального потенціалу людини та її соціально-перцептивних здібностей, розширюється

спектр соціальних та професійних ролей (О.Бодальов, Є.Клімов, В.Куніцина, А.Реан, Р.Хейвігхерст та ін.), ефективного виконання яких можливе за участю СІ. Він забезпечує: а) прогнозування складних соціальних стосунків; б) можливість розуміти інших, спираючись на стійку здатність розуміти самого себе; в) інтегровану чутливість до соціальних об'єктів, процесів, результатів психологічної діяльності;

3) з'являється можливість конкретизувати ті індивідуально-типологічні особливості спеціалістів, які впливають на успішність їх професійної діяльності, адже в реальному спілкуванні об'єктом інтерпретації психологів виступають саме прояви особистості, що постійно змінюються й розвиваються.

Цікавим, на нашу думку, є кількісний розподіл практичних психологів, працюючих в системі освіти, за рівнями сформованості у них СІ (Таблиця 2).

Таблиця 2

Розподіл практичних психологів за рівнем сформованості СІ

№ п/п	Місце роботи психологів	Рівень сформованості СІ / % осіб			Всього	
		низький	Середній	високий	осіб	%
1.	Дошкільні навчальні заклади (ДНЗ)	22,7	50,0	27,3	22	100
2.	Загальноосвітні навчальні заклади (ЗНЗ)	22,0	46,3	31,7	41	100
3.	Вищі навчальні заклади (ВНЗ)	8,1	29,7	62,2	37	100

Як видно з таблиці 2, низький рівень СІ продемонстрували переважно психологи ДНЗ та ЗНЗ (22,7% та 22% відповідно), а показник високого рівня СІ найчастіше зустрічається у викладачів ВНЗ (62,2%).

На нашу думку, отримані факти здебільшого пояснюються специфікою виконання професійних функцій, яка обумовлюється типом установи, в котрій працює спеціаліст. Так, викладач психології у ВНЗ, порівняно з психологами ДНЗ та ЗНЗ, має більш широкі можливості для розвитку власних інтелектуальних можливостей, особистісного зростання, підвищення рівня кваліфікації, його праця носить менш формалізований характер. Крім того, зазначають І.Дубровіна та В.Карандашев, праця викладача психології

поєднує два основних напрямки професійного функціонування: науково-дослідного – основна задача якого полягає у пошуку нових знань, поясненні, прогнозуванні й доведенні психологічних закономірностей тощо; та викладацького, задачею якого є систематизоване, логічне, послідовне, чітке надання психологічних знань студентам [4].

Зрозуміло, що прогнозувати, переконувати, навчати можна, маючи “теоретико-методологічні знання та організаційно-методичні вміння й навички; сучасний психолог-викладач має володіти якостями ерудованого методолога, компетентного теоретика і технолога як організатора педагогічної діяльності на науково-методичній основі” [9, 231].

Отже, СІ викладача психології у ВНЗ можна охарактеризувати як специфічне когнітивне утворення, яке забезпечує ефективність соціальної активності особистості; як специфічну форму організації ментального досвіду спеціаліста в сфері соціальної взаємодії (Куницяна, 2003).

Специфікою роботи практичних психологів ДНЗ та ЗНЗ є вміння застосовувати набуті теоретичні знання в ході вирішення прикладних задач. Більше часу й уваги вони приділяють організації продуктивної взаємодії всіх учасників педагогічного процесу, враховуючи їхній вік, інтереси, готовність до підтримання контактів тощо. На думку ряду вчених [1; 2; 4; 6; 9], практичному психологу системи освіти мають бути притаманні: широта й гнучкість поглядів, соціальна сміливість, емоційна привабливість для оточуючих, здатність зберігати самовладання, прагнення до пізнання себе й інших, професійна компетентність, відповідальність за свої слова, дії, рекомендації, здатність прогнозувати наслідки своїх вчинків тощо.

Зважаючи на це, можна припустити, що СІ практичних психологів ДНЗ та ЗНЗ частіше виявляється у здатності розуміти себе та оточуючих, їхні взаємини, прогнозувати розгортання міжособистісних подій. Прогностичні здібності щодо ситуацій соціальної взаємодії формується в індивіда в міру накопичення досвіду спілкування та спільної діяльності з різними людьми шляхом аналізу й узагальнення цього досвіду (Власова, 2005). Можливо,

високий відсоток психологів ДНЗ та ЗНЗ з низьким рівнем СІ пояснюється й тим фактом, що переважна їх більшість має досвід роботи 1-3 роки.

Отже, викладачі психології ВНЗ володіють більш широким репертуаром теоретичних знань та способів їх застосування, а психологи ДНЗ та ЗНЗ – більш широким набором стандартизованих рішень проблемних ситуацій.

Далі у статті наводяться результати другого етапу дослідження, який розкриває особливості взаємозв'язку особистісних характеристик практичних психологів та рівня розвитку їх СІ.

Отриманий масив емпіричних даних було піддано математико-статистичній обробці із застосуванням програми з пакету прикладних статистичних засобів SPSS 11.0 for Windows (кореляційний та факторний аналіз). Після обробки первинних даних був проведений порівняльний аналіз характерологічних властивостей контрастних груп практичних психологів відносно рівня їх СІ (із застосуванням t- критерію Ст'юдента).

Групи практичних психологів з високим та низьким рівнем СІ

Особливості налагодження ефективної міжособистісної взаємодії практичними психологами залежно від рівню їх СІ та індивідуально-психологічних особливостей зазначених груп представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Особливості індивідуально-психологічних рис психологів з високим та низьким СІ

№ з/п	Назва складової взаємодії	Середнє значення у психологів з висок. СІ	Середнє значення у психологів з низьк. СІ	Критерій різниці (t)	Sig.	Достовірність різниці за t-критерієм Ст'юдента
1	Шкала А “Приязність – Відчуження”	6,88	5,59	-2,447	0,018	достовірно (p=0,05)
2	Шкала В “Загальна інтелектуальність”	7,64	6,41	-2,288	0,026	достовірно (p=0,05)
3	Шкала L “Підозріл.– Довірливість”	6,05	7,65	-2,713	0,009	достовірно (p=0,01)
4	Агресивність (ІТО)	3,76	4,82	-2,339	0,023	достовірно (p=0,05)
5	Сензитивність (ІТО)	7,29	6,06	-3,708	0,000	достовірно (p=0,01)
6	Синтетичний стиль мислення (Алексєєв)	47,17	51,12	3,126	0,000	достовірно (p=0,01)

Психологам з високим рівнем СІ (на відміну від психологів з низьким рівнем СІ) притаманні такі характеристики: здатність пізнавати й прогнозувати вчинки партнерів по спілкуванню, аналізувати комунікативну ситуацію (шкала В) та чітко вибудовувати власну тактику поведінки, спрямованої на досягнення мети. Вони схильні проявляти яскраві, невимушені емоції (шкала А) та здатні активно встановлювати міжособистісні контакти (агресивність), зважаючи на індивідуальні відмінності у протіканні пізнавальних та афективних процесів своїх партнерів (сензитивність). Це забезпечує точність у розумінні характеру взаємин людини з оточуючими.

Перешкодами до налагодження міжособистісних контактів у психологів з низьким рівнем СІ виступає нездатність розуміти зміни смислу вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх спричинила. Привертає увагу наявність у цих психологів зниженого рівня загального інтелекту (шкала В). З одного боку, цей факт може свідчити про високу вірогідність розвитку невдоволення власною професією, яка містить велику кількість стресогенних моментів і вимагає постійного розумового напруження (Реан, 2006). З іншого, знижений рівень загальної інтелектуальності може виконувати функцію бар'єра, який не сприяє усвідомленню психологом проблемних ситуацій, що вимагають негайного вирішення. Я.Рейковський назвав цей феномен “перцептивних захистом”, “перцептивним ігноруванням певних подразників” [8]. З метою збереження самоповаги психологи цієї групи активно застосовують в процесі вирішення професійних задач синтетичний стиль роботи з інформацією, який приховує недостатність знань за рахунок способу їх пред'явлення.

Група практичних психологів з високим та середнім рівнем СІ

Особливості налагодження ефективної міжособистісної взаємодії практичними психологами зазначених груп представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

Особливості індивідуально-психологічних рис
психологів з високим та середнім СІ

№ з/п	Назва складової взаємодії	Середнє значення у психологів з висок. СІ	Середнє значення у психологів з середн. СІ	Критерій різниці (t)	Sig.	Достовірність різниці за t-критерієм Ст'юдента
1	Шкала В "Загальна інтелектуальність"	7,64	6,71	2,104	0,038	достовірно (p=0,05)
2	Шкала L "Підозріл. – Довірливість"	6,05	6,95	-2,015	0,047	достовірно (p=0,05)
3	Шкала Q ₁ "Гнучкість – Ригідність"	5,74	6,66	-2,019	0,047	достовірно (p=0,05)
4	Сензитивність (ІТО)	7,29	6,39	2,974	0,004	достовірно (p=0,01)

Психологам з середнім рівнем СІ притаманні наступні індивідуальні особливості: вони досить вправно, але не завжди точно орієнтуються в результатах поведінки інших, у розрізненні невербальної експресії, у розпізнаванні різних смислів вербальних повідомлень, а також в аналізі динаміки ситуацій міжособистісної взаємодії, що певним чином ускладнює взаємини з соціальним оточенням. Ситуації спільної діяльності вимагають від їх учасників глибокого розуміння один одного, але певна інтелектуальна негнучкість (шкала В), недовіра до оточуючих (шкала L), нечутливість до протиріч (сензитивність) і надмірна схильність жорстко дотримуватись норм (шкала Q₁) перешкоджають налагоджуванню ефективних стосунків в ситуаціях невизначеності чи високого емоційного напруження, які доволі часто супроводжують професійну діяльність практичного психолога.

Група практичних психологів з низьким рівнем та середнім рівнем СІ

Особливості налагодження міжособистісної взаємодії практичними психологами зазначених груп представлені у таблиці 5.

Таблиця 5

Особливості індивідуально-психологічних рис психологів з низьким та середнім СІ

№ з/п	Назва складової взаємодії	Середнє значення у психологів з низьк. СІ	Середнє значення у психологів з середн. СІ	Критерій різниці (t)	Sig.	Достовірність різниці за t-критерієм Ст'юдента
1	Ригідність (ІТО)	5,29	4,32	2,001	0,050	достовірно (p=0,05)
2	Тривожність (ІТО)	6,06	4,93	2,057	0,044	достовірно (p=0,05)
3	Гуманістична спрямов. особистості	22,82	26,88	-2,781	0,007	достовірно (p=0,01)

Практичні психологи з низьким рівнем СІ (на відміну від психологів з середнім рівнем СІ) зустрічають багато перешкод виконуючи завдання, спрямовані на діагностику здатності адекватно визначати специфіку стосунків між учасниками комунікацій. На наш погляд, ускладнення виникають тому, що незважаючи на вміння психологічно інтерпретувати окремі елементи невербальної поведінки, ці особи не здатні включати їх в цілісну інтерпретацію, щоб застосувати в груповому контексті. Через яскраво виражену когнітивну й емоційну негнучкість (ригідність), підвищене занепокоєння змістом міжособистісної взаємодії (тривожність), не досить вправне розрізнення смислу вербальних повідомлень у них виникає ряд бар'єрів спілкування. Крім того, закономірним, на думку О.Власової, є нечасте застосування ними гуманістичної стратегії взаємодії, оскільки “вона дуже енергетично витратна в плані психологічного та психофізіологічного забезпечення, що й змушує психолога-практика уникати її” [2, 46]. Як видно з наведеного вище, низький рівень сформованості СІ стає перешкодою для реальної оцінки партнерів і вибору ефективної стратегії взаємодії з ними.

Висновки. Проведене дослідження й аналіз отриманих результатів підтвердили висунуту гіпотезу та дозволили дійти наступних висновків:

1. Найбільша кількість осіб з високим рівнем СІ спостерігається серед викладачів психології ВНЗ, з низьким СІ – серед практичних психологів ДНЗ та ЗНЗ. Можливо, одним з об'єктивних пояснень цього факту є специфіка виконання психологом своїх професійних функцій залежно від вимог установи, де він працює.

2. У психологів з високим СІ більшою мірою виражені такі індивідуально-особистісні особливості, як товарииськість, приязність, наполегливість й активність у налагодженні контактів, чутливість до емоційних, конативних та когнітивних станів партнера по спілкуванню, здатність до синтетичної обробки інформації.

3. Психологам з середнім рівнем СІ характерна більш виражена схильність до тривожної поведінки, когнітивної, емоційної та конативної ригідності, нижча міжособистісна чутливість (порівняно з психологами, які мають високий рівень СІ), але нестача перелічених вище властивостей компенсується у них розвиненою гуманістичною спрямованістю.

4. Психологи з низьким СІ демонструють нечутливість до партнерів по спілкуванню, яскраво виражену тривожність у міжособистісній взаємодії та ригідність поведінки.

Література

1. Аминов Н.А., Молоканов М.В. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов // Психологический журнал. – Том 13. Психология. – 1992. – №5. – с. 104-110.
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. – 308 с.
3. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления. – М.: Наука, 1982. – С. 433-457.
4. Карандашев В.Н. Психология: Введение в профессию: Учеб. пособие для студ. ВУЗ. – М.: Смысл; Издательский центр “Академия”, 2003. – 382 с.
5. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. – СПб.: Питер, 2003. – 545 с.
6. Марінушкіна О.Є. Порадник практичного психолога. – Х.: Видавнича група “Основа”, 2007. – 240 с. – (Дошкільний навчальний заклад. Психологія виховання).
7. Михайлова (Алешина) Е.С. Методика исследования социального интеллекта: Руководство по использованию. – СПб.: “ИМАТОН”, 1996. – 56 с.
8. Психология адаптации личности. Анализ. Теория. Практика / А.А.Реан, А.Р.Кудашев, А.А.Баранов. – СПб.: Прайм - ЕВРОЗНАК, 2006. – 479 с.
9. Смоліна А.Г. Система роботи практичного психолога в дошкільному навчальному закладі // Таврійський вісник освіти: Науково-методичний журнал. – 2007. – №4. – С. 230-237.
10. Чепелева Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 1998. – Вип. 3. – С. 35-42.

ОСОБЛИВЛОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНІВ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті висвітлюється проблема впливу рівня розвитку соціального інтелекту практичних психологів на процес налагодження ними міжособистісних стосунків та на успішність спілкування з клієнтами в ході виконання професійної діяльності. Наводяться результати емпіричного дослідження взаємозв'язку рівня розвитку соціального інтелекту та особистісних особливостей практичних психологів.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ УРОВНЕЙ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА И ЛИЧНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ

В статье раскрывается проблема влияния уровня развития социального интеллекта практических психологов на процесс налаживания ими межличностных отношений и на успешность взаимодействия с клиентами в ходе осуществления профессиональной деятельности. Представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязи уровня развития социального интеллекта с личностными особенностями практических психологов.